

NATURBETESMARK SOM EKOSYSTEMRESURS, EXEMPLET ROSLAGSHAGAR

TOMMY LENNARTSSON

Roslagen finns ännu kvar stora arealer före detta naturbetesmark som övergivits relativt nyligen och fått växa igen utan skogsplantering. Sådana marker har stor ekologisk potential genom att igenväxningen går långsamt och de fortfarande kan ha kvar större delen av sin skötselberoende biologiska mångfald. De har också en ekonomisk potential genom att de flesta djurgårdar har övergått till köttproduktion, där naturbetesmark kan vara en bra betesresurs i högre grad än i mjölkproduktion.

Projekt Roslagshagar har bedrivits sedan 2001 med syfte att öka arealen naturbetesmark och samtidigt gynna landsbygdsutveckling och naturbetesbaserad matproduktion. Fram till 2017 hade projektet restaurerat och på andra sätt ordnat hävd av cirka 2 700 hektar naturbetesmark längs kusten i Uppsala län, med hjälp av cirka 1 000 nötkreatur och i samarbete med 144 mark- och djurägare. Det har skapat omkring 25 arbetstillfällen för djurbönder, bland annat till fem yngre brukare som satsar på naturbetesproduktion. Projektet drivs av Upplandsstiftelsen, Region Uppsalas stiftelse för naturvård och friluftsliv. Projektet genomförs med en kombination av olika insatser: röjning och andra åtgärder i övergivna marker, uppsättning av ca 190 km stängsel, förmedling av djur och mark mellan brukare, samordning med myndigheter, utlåning av djurtransportvagnar och annan utrustning, bidrag till djurstallar, enskild rådgivning, bygdeträffar och fältvandringar, anläggning av naturstiggar med mera. Arbetet finansieras av många aktörer, bland annat brukarna själva, Upplandsstiftelsen, myndigheter, LIFE- och Interreg-projekt, företag inom livsmedelsbranschen och ideella organisationer, framför allt Världsnaturfonden WWF.

Projektet belyser möjligheter och begränsningar för hur ekosystemtjänster kan skapas och nyttjas. Naturbetesmark och slätteräng är exempel på ekosystem som tidigare tillhandahöll livsnödvändiga ekosystemtjänster – de var, som beskrivs i kapitlet om naturbetesmarker, näringsbasen för jordbruksproduktionen. Successivt under 1900-talet kunde foderproduktion på naturbetesmark och ängar ersättas av vall på åkermark. Detta tillsammans med allt högre avkastningskrav på mjölkproduktionen efter andra världskriget gjorde naturbetesmarken i Roslagen olönsam att nyttja. Betesmarken kunde därmed av ekonomiska skäl inte längre tillhandahålla ekosystemtjänster för jordbruket, trots att betesresursen i sig fanns kvar i hagarna.

I takt med intensifierad markanvändning har hoten mot ekosystemen blivit en samhällsfråga. Blickarna riktas då åter mot naturbetesmarken, men nu för dess betydelse för biologisk mångfald, kulturmiljövärden och ekosystemtjänster. Dagens efterfrågan på sådana värden motiverar olika slags stöd till skötsel av naturbetesmark. Stöden gör att det återigen finns ekonomiska förutsättningar att nyttja naturbete som foderresurs och på köpet gynna biologisk mångfald och andra värden.

I kusttrakterna i Uppland är landskapet småbrutet med små gårdar och begränsat med åkermark. Här har naturbetesmarkerna alltid varit viktiga för jordbruket, och de har fortsatt att betas längre än på många andra håll. Även många övergivna naturbetesmarker har därför fortfarande kvar en rik betesgynnad flora och fauna. Sådana marker kan relativt lätt restaureras och åter börja betas, för att ånyo bli en resurs för gårdar med betesdjur. Foto: Tommy Lennartsson.

Det finns dock ofta ekonomiska och praktiska hinder för att ta övergivna marker i bruk. Igenväxning och förfallna stängsel kan kräva större restaureringsinsatser än en enskild brukare förmår genomföra. Projekt Roslagshagars insatser kan ses som ett sätt att knuffa övergivna naturbetesmarker över en tröskel där de på nytt tillhandahåller ekosystemtjänster genom att dels kunna betas, dels vara en högprioriterad naturtyp som samhället vill betala för att bevara. Möjligheten att nyttja naturbetesmark hänger dock ofta på en skör tråd. Kombinationen av ekonomiska stöd och intäkter från köttproduktion måste balansera kostnader. Naturbetesproduktion bygger på stort engagemang från brukarna, vilket bland annat kräver smidig hantering av jordbruksstöd i positiv anda. Om de socioekonomiska förutsättningarna är tillräckliga, är naturbetesmark ett exempel på hur matproduktion med ett minimum av fossil input kan gynna biologisk mångfald och, omvänt, hur biologiskt rika ekosystem bidrar till landsbygdsutveckling och matförsörjning.